

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНА КООПЕРАЦІЯ

С.В. КУЛЬПІНСЬКИЙ, д.е.н., професор Чернігівського національного технологічного університету
Г.І. РЯБУХА, аспірантка Чернігівського національного технологічного університету

С.В. КУЛЬПИНСКИЙ, д.э.н., профессор Черниговского национального технологического университета
Г.И. РЯБУХА, аспирантка Черниговского национального технологического университета

S. KULPINSKY, Doctor of Science (Economics), Professor, Chair of Finance, Chernihiv National University of Technology
G. RYABUKHA, PhD Student, Chernihiv National University of Technology Best SK

ЕФЕКТИ ЕКСПОРТНИХ КВОТ ЄС ТА РЕАЛЬНИХ КУРСОВИХ ЗМІН В ЕКСПОРТНОМУ ПОТЕНЦІАЛІ ТВАРИННИЦТВА

ЭФФЕКТЫ ЭКСПОРТНЫХ КВОТ ЕС И РЕАЛЬНЫХ КУРСОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ЭКСПОРТНОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ЖИВОТНОВОДСТВА

EFFECTS OF EU QUOTES AND REAL EXCHANGE RATE IN ENHANCING POTENTIAL OF LIVESTOCK INDUSTRY OF UKRAINE

У статті наведені ключові переешкоди експорту продукції галузі тваринництва до ЄС. Розглядається Угода про асоціацію між Україною та ЄС в контексті запровадження режиму автономних торговельних преференцій та технічних стандартів ЄС. Аналізується вплив реальної та номінальної курсової девальвації на обсяг експорту продукції тваринництва до ЄС.

Ключові слова: експорт, Європейський Союз, тваринництво, Угода про асоціацію, митні ставки, реальний валютний курс.

В статье приведены ключевые препятствия экспорта продукции отрасли животноводства в ЕС. Рассматривается Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС в контексте введения режима автономных торговых преференций и технических стандартов ЕС. Анализируется влияние реальной и номинальной курсовой девальвации на объем экспорта продукции животноводства в ЕС.

Ключевые слова: экспорт, Европейский Союз, животноводство, Соглашение об ассоциации, таможенные ставки, реальный валютный курс.

The prospects and obstacles of livestock sector's export to the European Union are presented. Association Agreement between Ukraine and the EU is considered, particularly Autonomous Trade Measures regime as an opportunity to increase Ukrainian goods' export. The impact of customs duties' and real effective exchange rate on the volume of livestock exports to EU is analyzed.

Keywords: Ukrainian export to the European Union, livestock sector, Association Agreement, customs duties, real effective exchange rate.

Постановка проблеми. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та введення режиму автономних торговельних преференцій стало фундаментом для збільшення експортного потенціалу України. Спрощення митних ставок в рамках даного режиму вплинуло на експорт сільськогосподарської продукції. Окрему увагу слід приділити галузі тваринництва, яка має не реалізований експортний потенціал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Торговельні відносини між Україною та Європейським Союзом викликають інтерес у багатьох вітчизняних вчених, зокрема: Барановська І. В., Бородіна О. М., Будкін В. С., Геєць В. М., Гальчинський А. С., Макогон Ю. В., Мислюк Ю. В., Климко Г. Н., Конах С. С., Осташко Т. О., Шинкарук Л. В. та ін.

Проте питання експортного потенціалу галузі тваринництва, а також дослідження зміни експортних тенденцій під впливом зменшення митних ставок та змін валютного курсу, потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є виявлення вагомості впливу зменшення митних ставок, а також змін номінального та реального валютного курсу на обсяги експорту товарів галузі тваринництва до ЄС. З метою підтвердження їх впливу застосовано регресійні багатофакторні моделі, яка пояснює ступінь впливу та залежність між досліджуваними параметрами.

Виклад основного матеріалу. Україна має природні та кліматичні ресурси для розвитку та реалізації свого аграрного потенціалу. Вона є стратегічним партнером із постачання продукції як рослинництва, так і тваринництва до багатьох країн світу, не виключенням є Європейський Союз, із високою купівельною спроможністю, та населенням у більш ніж 500 млн. людей.

Важливою подією стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей документ є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України. Угода визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» [1].

Протягом п'яти років з 2007–2012рр. дві сторони досягали консенсусу з політичних, економічних та соціальних питань. Першим етапом підписання угоди було підписання політичної частини (березень 2014), а завершальним етапом – підписання економічної частини (червень 2014). Підписання Угоди про асоціацію мало за мету відкрити для України доступ до європейських ринків, збільшити експорт товарів українського виробництва, і як наслідок призвести до зростання національної економіки. Поглиблений інтерес з наукової точки зору викликає період до і після підписання Угоди, а саме 2013–2015рр..

Якщо дослідити структуру експорту української продукції до ЄС, то найбільшу питому вагу складають продукти рослинного походження (30,3%), недорогочінні метали та вироби з них (22,7%) та мінеральні продукти (15,2%). Живі тварини та продукти тваринного походження займають лише 0,2% від загального українського експорту до ЄС. Отже, експортний потенціал галузі тваринництва потребує додаткового вивчення з метою виявлення причин та шляхів підвищення нереалізованих можливостей.

Серед основних причин низького показника питомої ваги галузі тваринництва у загальному експорті можна відзначити:

- Невідповідність продукції стандартам якості ЄС. Це пояснюється тим, що 58% продукції тваринництва виробляється в господарствах населення, які не спроможні забезпечити санітарні умови в процесі виробництва продукції. Вітчизняні підприємства в більшості випадків також не можуть виробити продукцію, яка б задовольняла технічні, санітарні та фітосанітарні умови для експорту. Загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно у 900 млн. євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію [5].

- Несистемність роботи вітчизняних компаній. Як правило, українські аграрні компанії спроможні продати лише наявну продукцію. В той час як європейські компанії зацікавлені в регулярності та довготривалості поставок, що вітчизняні підприємства не можуть гарантувати.

З квітня 2014 по січень 2015 українські підприємства в кількості 5302, розпочали експорт до ЄС, вперше від початку свого існування. Це свідчить про нереалізований потенціал, який є наслідком фінансової неспроможності адаптувати виробництво продукції для забезпечення європейських стандартів якості.

Запровадження режиму автономних торговельних преференцій в одноосібному порядку з боку ЄС до України відкрило нові експортні можливості для вітчизняних підприємств. Автономні торговельні преференції реалізовувалися за двома принципами: «перший прийшов – перший обслуговується» та «ліцензування».

Принцип «перший прийшов – перший обслуговується» передбачає виділення квот на загальних умовах під час митного оформлення товарів. Коли використовується повний об'єм квот, поставка товарів здійснюється на основі діючих митних ставок.

У 2014 році за даним принципом обслуговувалися 27 квот, що діяли для таких товарів, як: ячмінна крупа та борошно; зернові злаки; виноградний та яблучний соки; продукція з обробленого молока; баранина; оброблені томати; солод та пшенична клейковина; цукрова кукурудза; гриби; цукор; висівки; овес; часник; крохмаль; мед та ін. [4].

На відміну, принцип «ліцензування» полягає у експорті продукції до ЄС після звернення європейського імпортера до Генерального директорату Європейської комісії із запитом на імпорт визначеної кількості української продукції в певний період часу. Даний принцип дозволяє чітко контролювати групи товарів, що імпортуються до Європейського Союзу.

Також слід зауважити, що доступ на ринок ЄС взагалі був відсутній для таких груп товарів, як: яловичина; свинина; молоко, м'ясо баранини, вершки, згущене молоко та йогурти; сухе молоко; вершкове масло та молочні пасти [4].

Відсутність доступу вищенаведених груп товарів можна пояснити невідповідністю системи контролю безпечності харчових продуктів в Україні нормам ЄС. В липні 2014р. відкрився проект ЄС «Вдосконалення системи контролю безпечності харчових продуктів в Україні» [6] у сфері здійснення санітарних та фітосанітарних заходів.

На жаль, не всім аграрним підприємствам вдалося привести процес виробництва продукції до вимог системи контролю якості ЄС. Не винятком стали і підприємства галузі тваринництва. Саме тому продукти тваринного походження так і не отримали бажаний доступ на європейський ринок.

Для розуміння дії режиму автономних торговельних преференцій для продукції тваринного походження приведена табл.1.

Лише дві групи товарів тваринного походження – м'ясо та напівфабрикати птиці (2014р. – використано 77,3%, 2015р. – 100%) та мед (2014–2015рр. – 100%) використали квоти, надані ЄС у повному обсязі.

Використання квот за групами товарів у 2014–2015рр. [4]

Назва товару	Обсяг квоти, тонн	Використання			
		2014		2015	
		тонн	%	тонн	%
1 М'ясо та напівфабрикати з м'яса птиці	16 000	12 350	77,3	16 000	100,0
2 Мед	5 000	5 000	100,0	5 000	100,0

Слід зауважити, що із 97 виробників харчових продуктів, що отримали дозвіл експортувати продукцію до ЄС, найбільшу кількість становлять виробники меду (49 підприємств), виробники риби та рибопродуктів (19 підприємств), виробники молочних продуктів (13 підприємств), виробники м'яса та субпродуктів птиці (4 підприємства).

На експортний потенціал галузі тваринництва впливає з одного боку обмінний курс національної валюти до євро, а з іншого митні ставки ЄС (з червня 2014р. було введено нульові ставки за обсягом квот) та санітарні та фітосанітарні норми до якості продукції.

Перш за все розглянемо товарну структуру експорту продукції тваринного походження до ЄС.

Рис.4. ілюструє, що найбільшу питому вагу становлять мед натуральний (48%), та м'ясо та субпродукти птиці (39%). Саме ці дві групи товарів є ключовими у вітчизняному експорті до ЄС, і саме на них були максимально використані квоти у 2014–2015рр. Додаткового дослідження потребує вплив митних ставок з боку ЄС на м'ясо та суб-

продукти птиці, а також реальна валютно-курсова динаміка гривні до євро, тобто з урахуванням цінових змін (Рис. 3). Очевидним є факт, що девальвація гривні майже протягом всього аналізованого періоду співпадає із збільшенням обсягів експорту вітчизняної продукції до ЄС. Це пояснюється тим, що вітчизняним виробникам економічно вигідно поставляти продукцію на європейський ринок, тим самим забезпечуючи надходження валюти, ніж реалізовувати на внутрішньому ринку.

З метою оцінки впливу обмінного курсу гривні до євро та митних ставок в рамках режиму автономних торговельних преференцій на експорт продукції галузі тваринництва України до ЄС розглядається регресійна багатофакторна модель. Екзогенними чинниками виступають міжбанківський курс гривні до євро, реальний ефективний обмінний курс, а також середньозважені митні ставки ЄС, взяті в режимі автономних торговельних преференцій. Аналізований період: помісячні дані з січня 2013р. по грудень 2015р. (кількість спостережень: 36).

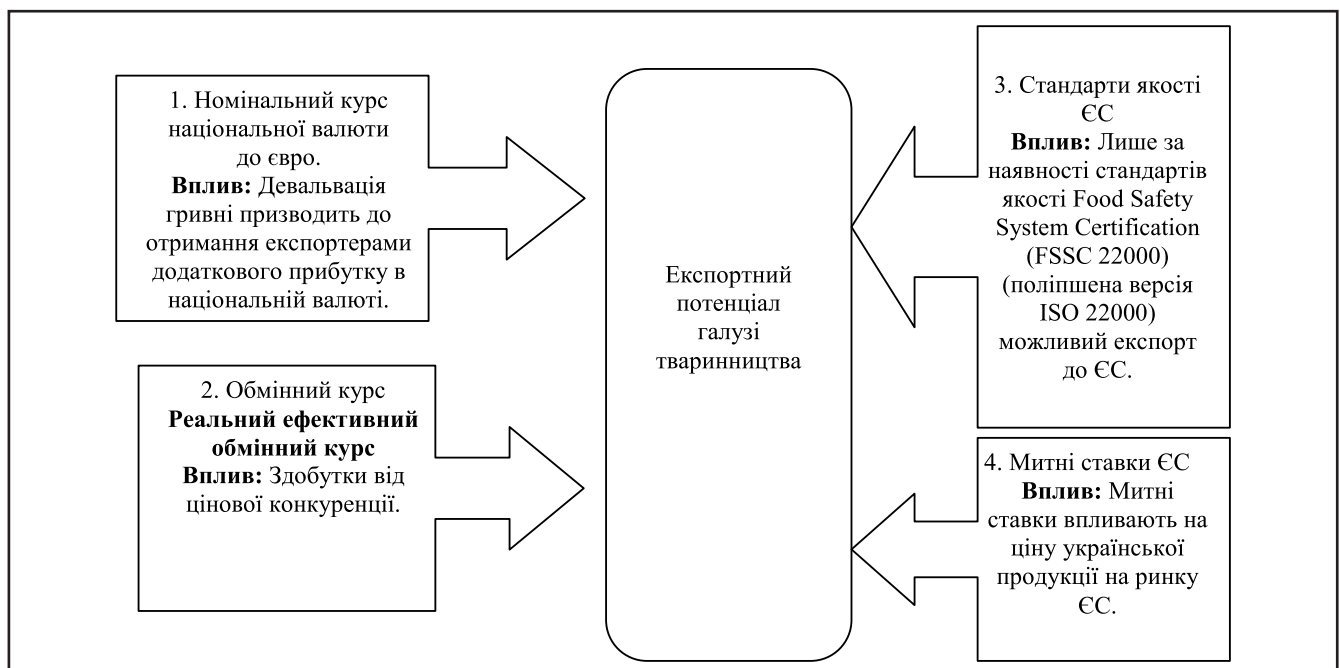

Рисунок 1. Теоретична схема впливу на експортний потенціал галузі тваринництва України до ЄС.

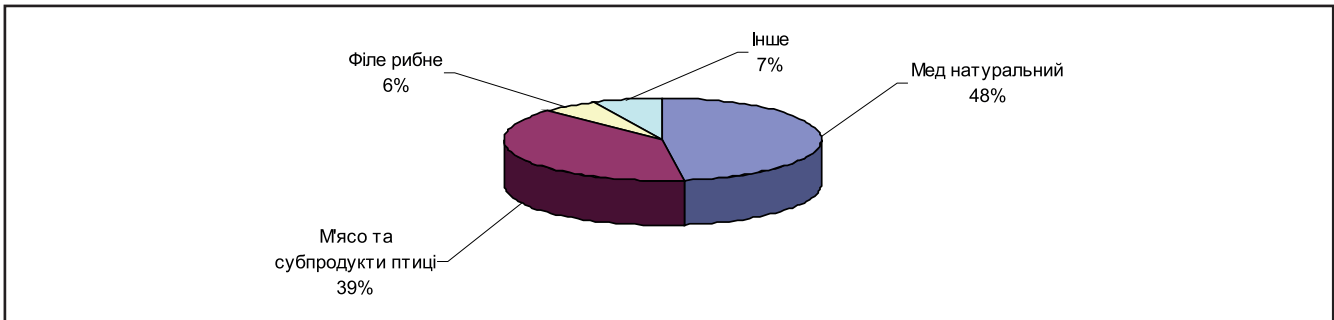

Рисунок 2. Товарна структура експорту продуктів тваринного походження України до ЄС

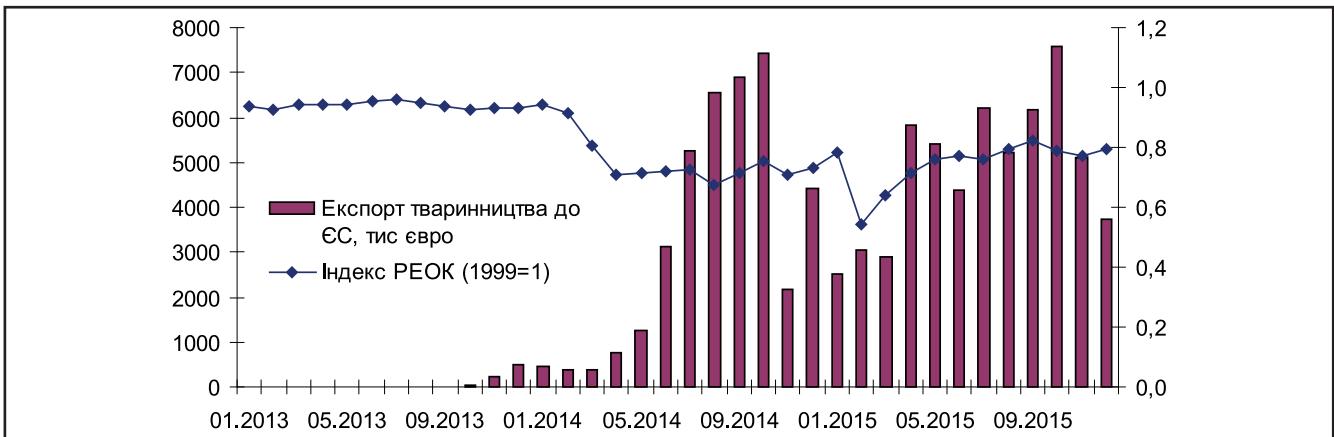

Рисунок 3. Зміни обсягів експорту м'яса та субпродуктів птиці з України до ЄС та курсу гривні до євро в 2013–2015рр.

Було оцінено вплив зміни валютного курсу у порівнянні зі зміною митних ставок з метою виявлення їх значимості.

Було оцінено наступні 2 залежності:

$$\text{LOG}(\text{EXPORT}) = \alpha + \beta_1 \cdot \text{LOG}(\text{EX_RATE}) + \beta_2 \cdot \text{LOG}(\text{DUTY}),$$

$$2) \text{LOG}(\text{EXPORT}) = \alpha + \beta_1 \cdot \text{LOG}(\text{REER}) + \beta_2 \cdot \text{LOG}(\text{DUTY}),$$

де

EXPORT – обсяг експорту м'яса та субпродуктів птиці з України до ЄС, тис.євро

EX_RATE – міжбанківський середньомісячний курс гривні до євро (за 100 євро).

DUTY – митна ставка з боку ЄС на українську продукцію м'яса та субпродуктів птиці.

REER – реальний ефективний обмінний курс гривні до торговельних партнерів (розрахований НБУ)

На основі побудованої моделі отримано наступні результати:

$$\text{LOG}(\text{EXPORT}) = -28.97 + 4.76 \cdot \text{LOG}(\text{EX_RATE}) - 0.95 \cdot \text{LOG}(\text{DUTY})$$

Пояснювальна властивість регресії значима $R^2=0,72$.

$$F=41.7 (0.00)$$

Можна зробити висновок, що відсотковий пункт девальвації гривні призводить

до збільшення експорту майже на 5%. Така тенденція пояснюється тим, що вітчизняним виробникам економічно доцільніше реалізовувати продукцію на європейському ринку ніж на вітчизняному. На противагу, зменшення митних ставок на експорт української продукції до ЄС призводить до зростання експорту майже на 1%. Низький вплив зменшення митних ставок до нульового рівня на експорт м'яса та субпродуктів птиці пояснюється обмежувачими квотами у розмірі 16 000 т на рік. За допомогою квоти ЄС захищає власних виробників від напливу більш дешевої української продукції.

Децю вагомішим виявився вплив реальної ревальвації, яка мала місце за останні роки, на експорт з від'ємним коефіцієнтом на рівні біля 8 у першому лагові.

$$\text{LOG}(\text{EXPORT}) = 80 - 8.17 \cdot \text{LOG}(\text{EX_RATE}(-1)) - 1.13 \cdot \text{LOG}(\text{DUTY}(-1))$$

Пояснювальна властивість регресії значима $R^2=0,66$.

$$F=31.3 (0.00)$$

З наведеної залежності випливає, що укріплення реального обмінного валютного курсу на 1 процентний пункт має наслідком падіння експорту майже на 8%. У будь-

якому разі втрата цінової конкуренції у випадку повільнішої адаптації внутрішніх цін до світових утримує експорт від зростання. І навпаки, реальна курсова девальвація має суттєвий позитивний вплив на експорт, який значно перевищує ефекти від зниження квот, які обмежені вищенаведеними вимогами Євросоюзу.

Висновки. Ключовою перешкодою для експорту українських товарів тваринного походження до ЄС є невідповідність продукції європейським стандартам якості. При цьому спостерігається позитивна динаміка у кількості підприємств, що отримали доступ для експорту. Галузь тваринництва нараховує 97 підприємств, що мають право експортувати продукцію власного виробництва до ЄС, а перспектива виходу на європейський ринок стимулює виробників модернізувати виробництво та підвищувати якість продукції.

На основі проведеного дослідження можна підвести підсумок, що зменшення митних ставок до нульового рівня не має вагомого впливу на експорт галузі тваринництва. Це зумовлено тим, що ЄС встановлює обмежуючі квоти за обсягом на експорт української продукції. За логікою речей, зниження митних ставок мало призвести до стрімкого зростання експорту, але тут стримуючими бар'єрами виступають квоти та невідповідність української продукції стандартам якості ЄС. З іншого боку, номінальна девальвація гривні, і особливо реальна девальвація призводить до зростання експорту, так як експортери зацікавлені у реалізації продукції на рин-

ку ЄС за більш привабливими цінами ніж в Україні. Стратегічною метою співпраці України з ЄС є збільшення обсягів експорту продукції тваринного походження за рахунок диверсифікації, розширення переліку торговельних партнерів та досягнення стабільності у виробництві та реалізації продукції. Саме рух в такому напрямку дасть можливість реалізувати експортних потенціал галузі тваринництва.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmi.gov.ua>
2. Державна служба статистики України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Тарифні квоти ЄС на імпорт з України: аналітична записка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PB_06_2015_ukr.pdf
4. Європейська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/01/26/7043904/view_print
5. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь / за ред. В.М.Гейця, Т.О.Осташко, Шинкарук Л.В. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/sr/282.pdf>
6. Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vet.gov.ua/node/1909>.